

Ars Organi 48 (2000) június, szeptember, december

Az orgonás folyóirat nyári számában a szakcikkek sorát Ulrich Böhme írása nyitja meg, melyből a *lipcsei Tamás-templom új Bach-orgonájának építéséről* értesülhetünk. (Ld. a szerző bővebb tanulmányát lapunk VII. évfolyama 3. számának 367–376. oldalain!)

Giesela Müller beszámolójából a frauensteini (Érchegység) *Gottfried Silbermann Múzeumot* ismerhetjük meg. E Freiberghez közeli városkában töltötte gyermekkorát a híres szászországi orgonaépítő. A múzeumban számos relikvia mellett többek között dokumentum-másolatok és a mester orgonáinak fotói találhatóak, valamint itt kapott helyet Silbermann egyik pozitívjának és klavikordjának kópiája is.

Christian Ahrens írása J. S. Bach egyik tanítványának, Johann Friedrich Doles-nek 1769 körül készült *kézírtas regisztrálási útmutatóját* ismerteti. Doles az egyes hangszín-kombinációkat —természetesen— liturgikus alkalmakhoz rendeli; a dokumentum keletkezésével feltehetően a meißeni dóm orgonájának korabeli átépítése is kapcsolatba hozható.

Oliver Hasenzahl a 80 éves *Bernhard Kroll-lal készített riportot*, melyben a zeneszerző életéről, az orgonával való kapcsolatáról és műhelymunkájának titkairól vall. Az írást a szerző orgonaműveinek és orgonás kamaraműveinek jegyzéke zárja.

A wetteri evangélikus templom 1766-ban épült Heinemann-orgonájának restaurálásáról Martin Balz tudósít. Az írás részletesen ismerteti az eltelt kétszáz esztendő átalakításait, melyek Heinemann eredeti esztétikai, technikai elképzeléseit mellőzve újabb és újabb megoldásokkal igyekeztek működőképes állapotban tartani a hangszert. A minduntalan szükségszerűen elégtelen átalakítások végül nemcsak az orgona mintegy harmadának elpusztításához vezettek, hanem a hangszer további fennmaradását is kérdésessé tették. 1997–99 között a Förster & Nicolaus (Lich) orgonaépítő üzem az eredeti koncepciónak megfelelően restaurálta a hangszert. A cikkhez a regiszterek bőség- és ajakmenzúráinak táblázata csatlakozik.

Martin Balz röviden összefoglalja azokat az óvintézkedéseket, melyeket a *templomok felújítása alakalmával az orgonák védelme* érdekében kell foganatosítani.

Hans-Wolfgang Theobald az *ursbergi* egykori premontrei templom részére 1776-ban készült *Holzhey-orgona (II/26) történetéről és restaurálásáról* (1999, Johannes Klais / Bonn) közöl részletes beszámolót. A cikkből többek között megtudhatjuk, hogy Holzhey valamennyi principálregiszterét egyetlen haladvány szerint készítette, s mixtúrái a délnémet szokásnak megfelelően tercet is tartalmaznak. Mivel az eredeti temperálásról nem maradt fenn bizonyíték, a hangszert az akkoriban délnémet területen is elterjedt Vallotti-féle temperatúra (1779) szerint hangolták be. Az eredetileg a templom padlásán elhelyezett négy ékfúvó helyett —melyeket hajdan a földemen áthaladó kötelekkel fújtattak— két ékfúvót készítettek az orgona üres felső homlokzati része mögé; ezzel

kiküszöbölték a hangolásra kedvezőtlen nagyobb hőmérséklet-különbségeket. Az írást az egyik legjelentősebb délnémet orgonaépítőről szóló alapvető irodalomjegyzék zárja.

Werner Schepp *a cisztercita nővérek egykori saarni templomának három új hangszerét* (Fleiter/Münster-Nienberge), a szentély-, a karzati és a ládaorgonát mutatja be.

Martin Balz a lap egy korábbi számában megjelent, *a mai túl gyors előadási tempókról* szóló írás gondolatait fűzi tovább („Megjegyzések a zenei «relativitás-elmélethez»”). A tempók felgyorsulásának történeti, szociológiai és pszichológiai okait feltárva a szerző végül leszögezi: „Egy darabnak hallgatás közben a hallgatóban kellene kialakulnia, s nem késztermék benyomását kellene keltenie. A zenész számára elengedhetetlen követelmény, hogy játékaival azt a látszatot keltse, mintha a darab abban a pillanatban születne meg. Ez a nagy előadók sajátja, s ebben követésre méltóak.”

A lap őszi száma több írással is csatlakozik a Bach-év megemlékezéseihez. Heddo Heide tanulmányában *az 1833-ban megnyitott brüsszeli konzervatórium XIX–XX. századi, Bachtól eredeztetett orgonatradióját* mutatja be. Az intézmény első igazgatója, François Joseph Fétis, Bach zenéjének és orgonatechnikájának csodálója volt, ezért az orgonaoktatást a német hagyományokra igyekezett építeni. Az iskola hallgatóját, Jacques Nicolas Lemmens-t (1823–1881) Adolf Hesse boroszlói orgonistához, kora híres Bach-játékosához küldte tanulmányútra, hogy megismerhesse a Bach-Kittel-Rinck-Hesse tanítványi vonalon öröklődni vélt bachi tradíciót. Lemmens rövidesen a brüsszeli konzervatórium orgonatanácskének vezetője lett, ahol híres orgonisták nemzedékeit nevelte. Legnevesebb növendékei Alexandre Guilmant és Charles-Marie Widor voltak, akik később, Franciaországba hazatérve a párizsi szimfonikus orgonaiskola nagyhatású megalapozóivá váltak. Lemmens hozta létre a ma az ő nevét viselő, egykor Mechelenben, majd Leuvenben székelő egyházzenei iskolát is. Katolikus templomi orgonistaként nagy súlyt fektetett arra, hogy az orgonajáték szorosán kapcsolódjon a liturgia gregorián dallamaihoz, melyről 1862-ben kiadott orgonaiskolája is tanúskodik.

Heinz Lohmann *Bach orgonaműveinek Helmuth Rilling által gondozott lézerlemez-összkiadásához* fűz megjegyzéseket. Összefoglalóul megállapítja, hogy amint nincs egy bizonyos bachi orgonaideál, éppúgy egyetlen autentikus, objektíven helyes előadás sem létezik; minden kornak megvoltak és meglesznek a saját útjai Bach zenéjének felfedezéséhez.

Martin Weyer a magyarra is lefordított orgonás ismeretterjesztő könyvről idehaza is jól ismert *Hans Klotz születésének centenáriumára emlékezve* felidézi a kiemelkedő német zenetörténész, organológus és evangélikus egyházzenesz életének főbb eseményeit. Klotz legjelentősebb orgonatorténeti műve az először 1934-ben megjelent „Über die Orgelkunst der Gotik, der Renaissance und des Barock / Die alten Registrierungs- und Dispositionsgrundsätze” volt. Szám-

talán tanulmányt publikált a „Musik und Kirche”, „Musikforschung”, „Acta Organologica” és „Ars Organi” folyóiratokban is.

Az *organamúzeumok*at bemutató sorozatban Sigruth Strobel az ostheimi gyűjteményt ismerteti. Az egy egyesület által működtetett intézmény nemcsak kiállítás: felső szintjén egy szakkönyvtár és hangtár is helyet kapott — sőt, vezetői számos rendezvénnyel különféle korú és érdeklődésű csoportok figyelmét is felkelteni igyekeznek az organakultúra iránt.

A lap további részében *négy hangszerrel* olvashatunk: egy vesztfáliai német barokk orgona rekonstrukciójáról, majd a boroszlói Casparini-orgona (1718), egy poznani Walcker-orgona (1900), s végül a hamburg-neuengammei, 1634-es alkatrészeket is tartalmazó Geycke-orgona (1803) restaurálásáról.

A vitafórumot követő híryanagból többek között a *Nemzetközi Max Reger Társaság* 1999-es karlsruhei megalakulásáról értesülhetünk. A Társaság egy 1916 és 1948 között már működött hasonló egyesület munkáját kívánja folytatni.

Új helyszínre költözött az „*American Organ Archives*”, melyet 1961-ben alapított az „Organ Historical Society”. A világ legnagyobb orgonás kutatóközpontjának a princetoni (New Jersey, USA) Rider Egyetem Westminster Choir College-ában található Talbot-Könyvtár ad helyet.

(Információk: www.organsociety.com, katalógus: <http://library.rider.edu/catalog.htm>.)

A téli lapszám élén *a délnémet barokk két*, egyaránt 300 évvel ezelőtt született jelentős mesterének, *Joseph Gablernek és Georg Friedrich Schmahlnek életrajzát ismerteti* Wolfgang Manecke és Johannes Mayr. Míg a kísérletező kedvű, s állandó műhely nélkül dolgozó Gabler kevesebb, de kiemelkedő minőségű és nagy méretű orgonát készített (Weingarten, Ochsenhausen), addig az ulmi székhelyű Schmahl műhelyéből 40–50, többnyire kicsiny, egymanuálos falusi hangszer került ki.

Torsten Fuchs és Undine Wagner *Christhard Mahrenholz születésének 100. évfordulóján* a neves német zenetörténész, organológus, evangélikus teológus és egyházzenesz életútját foglalja össze. Mahrenholznak szinte egész életét végigkísérte a Scheidt-összkiadás, melynek szerkesztője volt. Kiemelkedő organológiai munkája az 1930-ban megjelent „*Die Orgelregister, ihre Geschichte und ihr Bau*” című műve, valamint az orgonasípok menzúrálásának történetéről írt tanulmánya (1938). 1929-ben többedmagával indította útjára a „Musik und Kirche” folyóiratot, melyhez 1955-től a „*Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*” kiadása csatlakozott. Tevékenysége elismeréséül 1949-ben Mahrenholzt —Karl Straube utódként— a Neue Bach-Gesellschaft elnökévé választották.

A *német organamúzeumok* ismertetésének sorozatában ezúttal a borgentreichi, városi fenntartású intézményt mutatja be Jörg Kraemer. Az évente mintegy 4000 látogatót fogadó múzeum szomszédságában található Vesztfália legnagyobb barokk műemlékorgonája; restaurálásának támogatására a közelmúltban egy több mint 200 tagot számláló egyesület alakult.

E lapszámban is *négy orgonáról* olvashatunk. Egy 1929-es pneumatikus orgona (Ritterhude, Furtwängler & Hammer / Hannover, II/16 [14]) felújítását Christopher Schlage ismerteti, az északnémet barokk egy eddig figyelemre nem méltított kétmanuálos, függesztett pedálos kisorgona-típusára (Dedesdorf, 1698, Arp Schnitger, II/12) Harald Vogel hívja fel a figyelmet. — Hans-Wolfgang Theobald a vilshofeni bencés apátság új, három hangszerből álló orgonaegyüttesét mutatja be (2000, Klais / Bonn, II/24 + I/12 [11] + III/51). A két karorgona (a nagyobb mechanikus, a kisebb elektromos traktúrával) hagyományos módon, a szentély oldalainál álló stallumok mögött helyezkedik el, s így feladatuk elsősorban a zsolozsma és a mise énekeinek kísérete. A főbejárat feletti karzaton álló, mechanikus traktúrájú „Festorgel” az önálló orgonajátékban juthat nagyobb szerephez. A hangszeregyüttes, mely egy elektromos központi játszóasztalról egyszerre is megszólaltatható, számos érdekességgel szolgál: a hat manuálmű közül négy redőny szekrényben áll; a délnémet hagyományokhoz híven vonós és más romantikus változatokban igen gazdag az alapregiszterek palettája; a nagyorgonához felhasználták a XX. század 20–30-as éveiből származó előző orgona számos sípsorát — így sok változatban horganyból vannak a 2'-as méretnél nagyobb sípok. — Ugyancsak új hangszer a fuldai Szent Erzsébet-templom orgonája (1997, Förster & Nicolaus / Lich, III [II]/25 [23]).

A *vitaforumban* újabb vélemény található a Bach-orgonaművek tempójának megválasztásakor érvényesítendő szempontokról (Odilo B. M. Klasen: „Bachs Temp i aus seiner Zeit betrachtet”).

A *GdO 48. nemzetközi találkozója* 2000. augusztus elején *Freibergben és környékén* volt, melyről a lap terjedelmes beszámolót közöl. A városban állt hajdan Gottfried Silbermann műhelye, s áll ma is még négy orgonája. Itt gyűlt össze több mint félezer orgonarajongó, hogy válogathasson az egyhetes százsországi rendezvénysorozat gazdag kínálatából. A beszámolót olvasva különösen bátor, s rendkívüli feladatokkal járó vállalkozásnak ígérkezik a GdO 2004. évi budapesti találkozójának megszervezése, melyre a tudósítás szerint Áment Lukács OSB pannonhalmi orgonaművész, tanár tett a Társaság közgyűlésén javaslatot. A közgyűlés az előterjesztést elfogadta.

Karl Schütz az orgonaszakértők és -építők 2000. évi találkozójához csatlakozott brémai szimpóziumról („Perspektívák az orgona világában”) tudósít. Az elhangzott előadások egyrészt az orgona társadalmi szerepével, népszerűsítésével foglalkoztak, másrészt a restaurálás elméleti problémáit feszegették.

A folyóirat a továbbiakban *rövidebb tudósításokat* közöl többek között a göteborgi Örgryte Nya kyrka északnémet barokk kópiahangszeréről, valamint a 2000. év szeptemberében Varasdon megtartott I. Európai műemléki orgonakongresszusról. A lappal egybefűzött *reklámok* között használt, többnyire mechanikus szerkezetű, az 50-es és a 90-es évek között épült orgonákat kínáló hirdetéseket találhatunk (internetes információ: www.gebrauchtorgel.de). Az újságot szokás szerint gazdag szemlerovat és eseménynaptár zárja.

Enyedi Pál